

Biedermann Zsuzsánna:

Mobutu bukása, a ruandai hutu menekültek ellen elkövetett atrocitások és a kelet-zairei instabilitás regionális hatása

A tanulmány egy, a magyar média által ritkán tárgyalt kérdéskörrel foglalkozik: igyekszik rávilágítani az okokra, amelyek a Kongói Demokratikus Köztársaság (korábban Zaire) keleti részének mai napig tartó instabilitásához vezettek. Ennek érdekében elsőként az észak- és dél-kivui régió történelmi hátterét ismertetem, majd bemutatom, hogyan hatott a ruandai népiirtás miatt megindult menekültáradat a törékeny kelet-zairei egyensúlyra. A ruandai határ mentén sorakozó militarizálódott menekülttáborok, valamint a régió-szerte egyre elterjedtebb Mobutu-ellenesség vezetett oda, hogy Ruanda katonai beavatkozást hajtott végre Kelet-Zairéban. Az intervenció Mobutu bukását, és közvetve „Afrika világháborúját” eredményezte.

A tanulmány részletesen tárgyalja a nemzetközi közösség passzivitásának okait is. A felfegyverzett és ú.n. „bona fide” menekültek szétválasztására és a humanitárius intervencióra vonatkozó tervek füstbe mentek, mert a nagyhatalmak képtelenek voltak összehangolni eltérő érdekeiket. A nemzetközi cselekvésképtelenséget és Mobutu gyengeségét Ruanda kihasználta.

A ruandai népiirtás kapcsán kialakult menekülthullám és a ruandai beavatkozás messze ható következményei a mai napig meghatározzák a kelet-kongói konfliktusok természetét.

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti része a mai napig folyamatosan kiújuló harcok színtere. Ehhez hozzájárul az is, hogy ásványkincsekben gazdag és politikai-gazdasági téren világszinten is fontos területről van szó, amelynek sorsa az egész afrikai Nagy Tavak régió dinamikájára hatással van.

Kelet-Zaire történelmi háttere

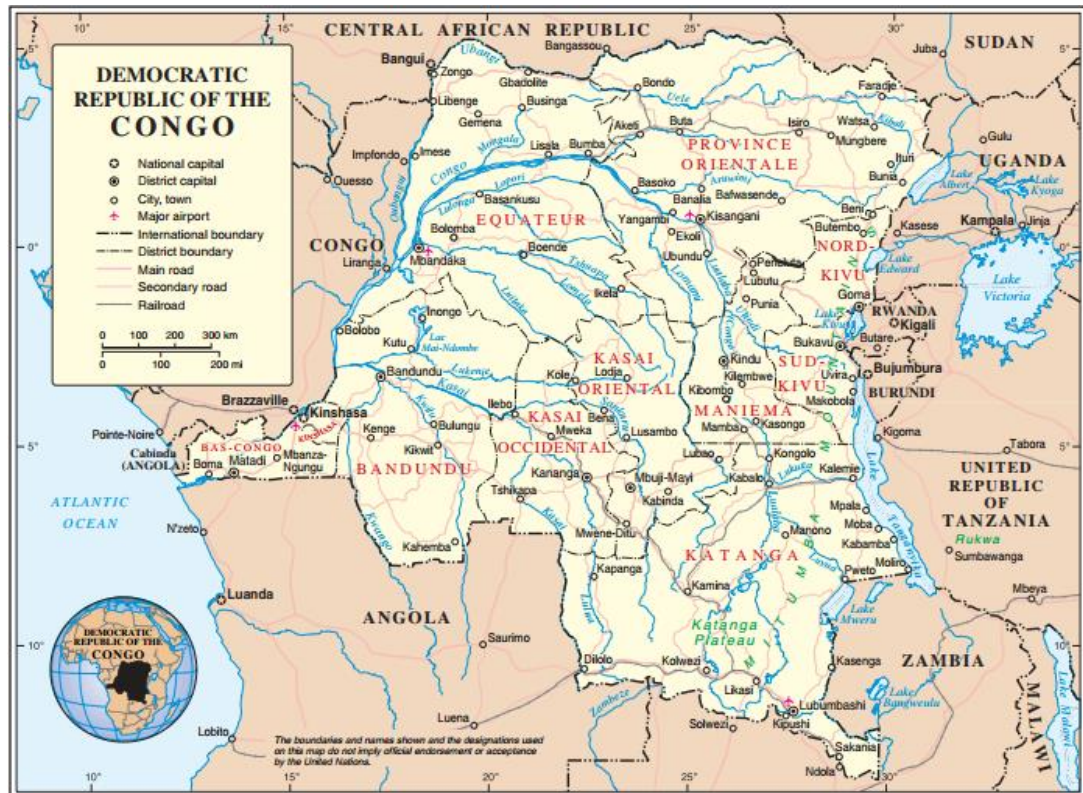
A zairei atrocitások megértéséhez nélkülözhetetlen Zaire (majd 1997. május 17. után Kongói Demokratikus Köztársaság) keleti régiójának, *Kivunak* történelmi háttere. A Ruandával határos terület földrajzilag és a társadalmi felépítés szempontjából is két fő részre bontható: Észak és Dél-Kivura. Az alábbi térképen jól látható, hogy Kivu területe jóval nagyobb, mint Ruandáé, másrészt megfigyelhetjük, hogy Kivu mennyire távol esik Zaire fővárosától,

---

* Biedermann Zsuzsánna 2013 májusában szerezte meg a Ph.D.-fokozatot a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskolájában, disszertációjának témája az Afrikai Nagy Tavak Régió népiirtásainak összefüggései, a népiirtás-megelőzés gyakorlati kérdései. A szerző az MTA KRTK Világgazdasági Intézetének tudományos segédmunkatársa volt három évig, 2013 szeptemberétől ugyanitt tudományos munkatársként folytatja a nemzetközi pénzügyi kérdések kutatását.

Kinshasától (ahol a kormány székel).¹ A nagy távolság miatt a kinshasai kormány „keze nehezen ér el” a Ruandával határos országrészig.

1. térkép: A Kongói Demokratikus Köztársaság (korábban Zaire) térképe

Forrás: Map No. 4007 Rev. 8. UN, Department of Peacekeeping Operations, Cartographic Section

Észak-Kivu tartományban három fő közösség él: az ún. „őshonos” lakosság, a különféle kinyarwanda nyelvet beszélők csoportjai és az 1940-es évektől a belgai gyarmati hatóságok szándéka alapján betelepült ruandaiak (hutuk és tutszik egyaránt). Utóbbi csoport létszáma 1970-re elérte 335.000 főt Zairéban.² A bevándoroltak között sok volt a tanult és jó anyagi helyzetű tutszi.³ Az újonnan érkezők és a korábbi kinyarwanda lakosság körében egyfajta közös identitástudat alakult ki (ők voltak a banyarwandák), amelyet az őshonos lakosság nehezményezett, mivel saját helyzetüket Zaire nagyobb törzseihez képest már korábban is periférikusnak érezték. Ráadásul a tartomány 40 százalékát kitevő banyarwanda közösség sikeresen növelte földterületeit a korábban már itt élő közösség kárára.

Zaire 1960-as függetlensége után a főváros politikai erőviszonyainak függvényében változott a viszony a két közösség között. Végül Joseph Mobutu elnök 1967-ben, kelet-kongói

¹ A távolság Kinshasa és Goma (város Észak-Kivuban) között légvonalban több mint 1500 km.

² Paul Mathieu - Mafikiri Tsongo: Enjeux fonciers, déplacement de population et escalades conflictuelles. (1930-1995) In: P. Mathieu - J.C. Willame (szerk.): *Conflits et guerres au Kivu et dans la région des grands lacs*. L'Harmattan, 1999. 20-25. o.

³ "Congo: Bringing Peace to North Kivu", *International Crisis Group, Africa Report N°133*, 31 October 2007.

hatalmának megszilárdítása érdekében, a banyarwandákat emelte maga mellé egy ruandai tutszi menekült politikuson keresztül. Ez a lépés a kivui tuzsi közösség megerősödéséhez és földszerző akcióinak elharapózásához vezetett, ami visszas módon a tágabb banyarwanda közösség ellen is felszította az őslakosok ellenérzéseit.⁴

A földekért vívott harc mellett a másik kényes problémát állampolgárság kérdése jelentette. A belpolitikai erőviszonyok változása miatt 1981-ben új állampolgársági törvényt fogadtak el, amelynek eredményeként sok ezer banyarwanda de jure elvesztette állampolgárságát.⁵ Ennek 1987-re már meg is lett az eredménye, mert az észak-kivui választóközvetben egyszerűen nem tudták megállapítani, hogy kik a szavazásra jogosultak. A bizonytalan állampolgársági helyzet hatására az őslakosok támadásokat indítottak a banyarwanda tulajdonban álló vállalkozások és földek megszerzéséért.

A földért folytatott kiéleződött küzdelem interetnikai szintre emelkedett és a növekvő feszültségek 1992-től kezdve súlyos atrocitásokhoz vezettek, amelynek oda vezettek, hogy 1993 augusztusára már mintegy húszezer halálos áldozata volt az összetűzéseknek és 250.000 ember menekült el a lakhelyéről Észak-Kivuban. Maga Mobutu elnök is a helyszínre utazott, és a hírhedt Különleges Elnöki Gárdát (Division Spéciale Présidentielle) is bevetették a helyzet rendezése érdekében.⁶ 1994 februárjában törékeny béke született, ez azonban tiszavirág-életűnek bizonyult, mivel öt hónappal később a ruandai menekülthullám érkezése teljes egészében felborította a korábbi erőviszonyokat a térségben.

Dél-Kivuban is problémát jelentett az őslakosok és a belepült ruandaiak közötti feszültség, ám a kisebb népsűrűség miatt, a fölhiány itt nem jelentett, olyan égető problémát. A tartományban az őslakosok mellett kisebb számban a banyamulenge népesség telepedett le már a XVII. századtól kezdve, akik szintén nagyrészt marhatenyésztéssel foglalkozó ruandai tutszik voltak.⁷ Ez a közösség a banyamulenge elnevezést (jelentése „Mulenge népe”⁸) tudatosan vette fel az 1970-es években, hogy megkülönböztessék magukat a negatív konnotációjú banyarwanda megnevezéstől, akiket minden kivui őslakos idegen népcsoportként azonosított. Dél-Kivuban a banyamulengék mindössze a lakosság 3-4 százalékát tették ki a mintegy 2,4 milliós összlakosságból.⁹

Az első zairei polgárháború idején 1965-ig kimaradtak a konfliktusból, azonban 1965-ben állataik védelmében a kormány oldalán belekeveredtek a harcokba. A szomszédos törzs (babembe) a felkelők oldalán állt, így a banyamulengék kormánnyal való szimpatizálása hatására a két törzs kapcsolata rendkívül ellenségessé vált.¹⁰ Sok fiatal a babembe törzssel

⁴ Prunier, Gérard: "The Eastern DR Congo: dynamics of conflict".

⁵ "The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action", *UNHCR Publications*. Chapter 10: The Rwandan genocide and its aftermath.

⁶ Gérard Prunier: *From genocide to continental war: The "Congolese" conflict and the crisis of contemporary Africa.*, Hurst Publishers, 2009. 51. o.

⁷ S L Rukundwa: "The Banyamulenge of the Democratic Republic of Congo: A cultural community in the making.", *HTS 60(1&2) Theological Studies* 2004, 369. o.

⁸ Mulenge egy helység Dél-Kivuban. Mamdani, Mahmoud: *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*. Princeton University Press, 2001. 248-249.o

⁹ Prunier, Gérard: *Africa's World War: Congo, the Rwandan Genocide, and the Making of a Continental Catastrophe*. Oxford University Press, 2009. 52. o.

¹⁰ Stearns, Jason: *Dancing in the Glory of Monsters*. Public Affairs Press, 2011. 62. o.

kialakult feszült viszony miatt szeretett volna harci tapasztalatokat szerezni, mert a banyamulengék a fenyegetettség légkörében éltek mindennapjaikat. Éppen ezért amikor a szomszédos Ruandában 1990-től kezdve polgárháborús állapotok alakultak ki, az RPF (az Ugandában megalakult Ruandai Hazafias Front, amelynek alapítói a Ruandából kiűzött vagy elmenekült tutszik) sikerrel toborzott a banyamulengék közül.

Az állampolgársági törvények változása a banyamulengék helyzetét is bizonytalanná tette 1981-től. Veszélyeztette magántulajdonukat és szavazati jogukat, sokukat másodrendű állampolgárnak tekintették az őslakosok.

A ruandai polgárháború okozta menekültáradat hatása Kivura

1994 júliusában és augusztusában Észak-Kivu Goma nevű területére mintegy 850.000, Dél-Kivuban Bukavuba 332.000, míg az Uvira körzetbe 62.000 ruandai menekült érkezett (Uvirában ráadásul már volt 255.000 burundi menekült, akik Burundiból 1993 után érkeztek).¹¹

Ruandában az 1994. április 6-i Habyarimana elnök elleni sikeres merénylet utáni tizenhárom hétben mintegy 800.000 ember vesztette életét. A politikai elit az etnikai törésvonalakat kihasználva az ország hutu többségét kiszámítottan a tutszi kisebbség ellen fordította, és felhasználva az állam bürokratikus felépítését és jól olajozott gépezetét, népirtást hajtott végre. A genocídium Ruanda elitjének tudatos választása volt, amelyet a hatalom megtartása érdekében hajtott végre. Ruanda tutszi lakosságának háromnegyede, és a genocídium ellen tiltakozó hutuk ezrei estek áldozatul az erőszakhullámnak.¹²

A népirtásnak az vetett véget, hogy az ugandai bázisú tutszi RPF offenzívát indított a népirtó rezsim ellen, és 1994 áprilisában átvette az ország vezetését. Az erőviszonyok radikálisan megváltoztak, és a népirtásban részt vevő hutuk menekülőre fogták. Nagy részük Zaire felé indult, a Ruandával határos kivui országrészbe. Az útjukba kerülő hutu polgári lakosságot kényszerítették, hogy elhagyja Ruandát, és Zaireba meneküljön a genocídium elkövetőivel együtt.

A Zaireba érkezők nagy része éppen ezért ún. bona fide (jóhiszemű) menekült volt. A menekültáradattal azonban az országba érkezett a ruandai tutszik elleni népirtás hutu elkövetőinek nagy része is. Nekik egészen más céljaik voltak, mint a klasszikus értelemben vett menekülteknek: Zaireban akarták berendezni új katonai bázisukat, ahonnan gerillatámadásokat hajthatnak végre az új kivui kormány ellen.

A menekültek önjelölt és felfegyverzett vezetői egész menekülttáborokat tartottak uralmuk alatt. Parancsaik hatására maguk a menekültek sem úgy viselkedtek, mint egy idegen ország ideiglenesen befogadott emberei, hanem mint a hódítók: engedély nélkül vágták ki a fákat, marhát loptak a helyi lakosságtól, károsították a termést, illegális úttorlaszokat állítottak

¹¹ "The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action.", UNHCR Publications 251.old.

¹² Biedermann Zsuzsánna: A ruandai népirtás és a nemzetközi közösség passzivitása, *Afrika Tanulmányok*, Vol. 7. No. 11. (2013) 61. o.

fel. A zairei államhatalom keze nem ért el a fővárostól rendkívül távol eső, Ruandával határos kivui tartományokig, így az ottani helyzet a nyers erőviszonyok szerint alakult.

A menekülttáborokban a közigazgatást szinte teljes mértékben ruandai mintára alakították ki a menekültekkel együtt beszivárgó népiertó rezsim felfegyverzett vezetői.¹³ A menekülttáborok szervezettsége felért egy jól működő államéval. A volt ruandai kormányerők és genocídiumban főszerepet játszó hutu félkatonai szervezetek adót vetettek ki, amelyet a segélyszervezetek dolgozóinak is meg kellett fizetni, ha tevékenykedni akartak a tábor területén. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és számos nemzetközi szervezet nemcsak adózás tekintetében, hanem számos más téren is kénytelen volt együttműködni velük: a segélyszállítmányok elosztása, iskoláztatási és egészségügyi kérdések sem dőlhettek el a népiertó rezsim vezetőinek jóváhagyása nélkül.¹⁴ A táborokban uralkodó rendszer és a korábbi elkövetőkkel való kényszerű együttműködés annyira felháborította a francia Orvosok Határok Nélkül (Médecins Sans Frontières) dolgozóit, hogy kivonultak a menekülttáborokból.¹⁵

Ráadásul ezek a felfegyverzett harcosok, a burundi menekültek jelenléte és a burundi kormány ellen harcoló gerillák dél-kivui bázisainak közelsége miatt fokozatosan a burundi konfliktusba is belekeveredtek. A konfliktusok nemzetköziesedése lassan aláásta az egész afrikai Nagy Tavak régió biztonságát és egyre több országot vont be az ellenségeskedés ördögi körébe.

Mivel Mobutu a tutszi vezetésű ruandai kormányt régi ellenségének,¹⁶ az ugandai Museveni-rezsimnek a meghosszabbításaként érzékelte, szemet hunyt az új kigali rezsim elleni gerillatámadások fölött és a kivui helyi politika befolyásolására igyekezett felhasználni a menekültek jelenlétét. De kettős játékot játszva nemcsak a hutu szélsőségesek ruandai gerillatámadásait tűrte el, hanem aktívan támogatta a helyi kivui törzseket, akik a menekültek elűzését tűzték ki célul.

1995 októberében minden addiginál hevesebb összecsapások kezdődtek Észak-Kivuban: a hutuk száma ugrásszerűen megnőtt, és a helyi tutszikra támadtak. Emiatt 1996 februárjára már mintegy 37.000 tutszi menekült Zairéból Ruandába, akik közül sokan egész életüket Zairében éltek le. A helyzet Dél-Kivuban sem alakult kedvezőbben, ahol az őslakosság és a banyamulengék között folyamatosan nőtt a feszültség.¹⁷ Utóbbiak egy része Ruanda felé menekült, másik részük Kigali katonai segítségével megpróbálta megszervezni saját védelmét.

¹³ Szabó Loránd: Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai. *Külügyi Szemle*, (2008) 120. o.

¹⁴ UNHCR Publications [2000]: *The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action* Chapter 10: The Rwandan genocide and its aftermath, 250. o.

¹⁵ *Doctors Without Borders Timeline*, "Crisis in Goma, Zaire (now Democratic Republic of Congo)" <http://www.doctorswithoutborders.org/aboutus/timeline.cfm#sthash.uIEu57sB.dpuf>, internetről letöltve: 2013. augusztus 15.

¹⁶ Adelman, Howard - Astrid Suhrke: „*The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*”. Transaction Publishers, 2000. 338. o.

¹⁷ Koen Vlassenroot: „Citizenship, Identity Formation & Conflict in South Kivu: The Case of the Banyamulenge”, *Review of African Political Economy*, Vol. 29. No.93/94. (2002), 499-515. o.

A ruandai invázió

Az új ruandai vezetés számára a zairei beavatkozás több szempontból is kezdett elkerülhetetlenné válni. Egyrészt Ruanda nyugati határa mentén militarizált menekülttáborok sorakoztak, ahol fegyverkezett a Ruandából nagy nehezen elüldözött ellenség.¹⁸

Másrészt további bizonytalansági tényezőt jelentett, hogy Burundiban nem rendeződött megnyugtatóan a helyzet. A mérsékelt hutuk nem tudták megoldani az anarchiába süllyedő ország problémáit, az 1996 nyarán hatalomra került Pierre Buyoya vezette tutszi kormány pedig egyelőre nem tudta megoldani a nemzetközi és helyi közösség számára is elfogadható hatalommegosztást.¹⁹ Továbbra is fennállt a veszélye a radikális hutu hatalomátvételnek. Kigali pedig nem engedhette meg magának, hogy a lakosságszáma még a burundi menekültekkel is növekedjen, mert Kagame rendszerének alapjai rendülhetnek volna meg.²⁰

Harmadrészt Kagame beavatkozási szándékát egy általánosabb, Mobutu megbuktatását célzó transzafrikai terv is befolyásolta. (Museveni ugandai elnök már 1994 novemberében Mobutu-ellenes találkozót hívott össze Kampalában) 1996-ban azonban a Mobutu megbuktatására irányuló tervek még nem kristályosodtak ki.²¹ Paul Kagame nem engedhette meg magának, hogy erre tovább várjon, és ki akarta használni a róla kialakult pozitív képet (a népirtást megállító RPF-parancsnok).

A nemzetközi közösség emlékezetében még élénken élt a ruandai népirtás emléke. A Biztonsági Tanács tagjai büntudatot éreztek az 1994-ben tanúsított tehetetlenségük miatt, és emiatt tartózkodtak attól, hogy a népirtást megállító RPF parancsnokát, vagy Ruanda új kormányát kritizálják. A ruandai kormány és Paul Kagame tisztában volt ezzel és maximálisan kihasználta a nemzetközi közösség „elnéző” hozzáállását.²²

Kagame 1996 szeptemberére időzítette a katonai támadás kezdetét. Már 1996. július elejétől kezdve banyamulenge RPF-veteránok kezdtek átszivárogni a határon Ruandából Dél-Kivuba, és ott a számukra előre elrejtett fegyvereket megkeresve csatlakoztak a helyi banyamulenge milíciákhoz, és szeptember 22-én Bukavut ösztűz alá vették. Így elterelték a zairei hadsereg figyelmét, és még több ruandai katona kelt át a határon.

Miközben Kigali azt hangoztatta, hogy semmi köze ahhoz a Dél-Kivuban folyó eseményekhez a banyamulenge milíciák, ruandai hadsereg és a zairei kormányerők közötti harcok folytatódtak. Nem sokkal a szeptemberi támadás után az eseményekkel szimpatizáló és Mobutu megbuktatásáért küzdő új zairei politikai mozgalom jelentette be megalakulását: a Demokratikus Erők Szövetsége Kongó-Zaire Felszabadításáért (Alliance des Forces

¹⁸ Fred Tanner - Stephen John Stedman: *Refugee Manipulation*, The Brookings Institution, 2003. 104. o.

¹⁹ Howard Wolpe: *Making Peace After Genocide: Anatomy of the Burundi Process*, United States Institute of Peace, 2011., 11-12. o.

²⁰ Peter Uvin: *Aiding Violence: The Development Enterprise in Rwanda*, Kumarian Press, IV. rész, 9. fejezet: „The Role of Ecological Resource Scarcity”, 1998. 199. o.

²¹ Prunier: i. m. 67. o.

²² Heidy Rombouts: „Victim Organisations and the Politics of Reparation: A Case Study on Rwanda.” Intersentia Publishers, 2004. 164. o.

Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaire, AFDL).²³ Kagaménak nagyon jól jött az, hogy egy helyi felkelő csoport (AFDL) álcája mögé bújva spontán banyamulenge felkelésnek tüntethette fel a menekülttáborok elleni támadássorozatot.²⁴

A harcok fő célja az új ruandai vezetés számára katonai kockázatot rejtő határ menti menekülttáborok felszámolása volt. Az AFDL, RPA, és a céljaikkal szimpatizáló burundi hadsereg megtámadta a ruandai és burundi hutu menekülttáborokat Uvira, Bukavu és Goma környékén. Több százezer ruandai menekült visszatért Ruandába,²⁵ de több százezren Zaire belseje felé indultak, Walikale és Shabunda felé.²⁶ Ebben a második csoportban voltak a korábbi kormányhadsereg és az Interahamwe katonái. A Zaire szívébe menekülőket hónapokon keresztül üldözték az AFDL és RPA katonái. Szívós rendszerességgel rombolták le a sebtében felállított táborokat útközben, és üldözték azokat, akik a menekültek segítségére siettek volna.

1. térkép: A menekültek útvonala

Forrás: DRC: Mapping Human Rights Violations 1993-2003, 79. o.

http://www.ohchr.org/Documents/Countries/ZR/DRC_MAPPING_REPORT_FINAL_EN.pdf

²³ Benkes Mihály István: A kongói válság történeti gyökerei - a mobutizmus politikai hagyatéka. *Kül-Világ*, 2004/1, 17. o.

²⁴ Elizabeth Wilmsurth (szerk.): *International Law and the Classification of Conflicts*, Oxford University Press, Part III: Case studies - Louise Arimatsu: "The Democratic Republic of the Congo" 1993-2010, 2012. 160. o.

²⁵ A pontos számokat szinte lehetetlen megbecsülni, de valószínűleg mintegy 500.000 menekült tért vissza Ruandába

²⁶ UNHCR: i. m. 70. o.

1996 decemberétől a zairei hadsereg ellentámadásba lendült, de nem volt elegendő idejük a szétesett hadsereg és hadmozdulatok megszervezésére, így kezdeményezésük kudarcra volt ítélve az AFDL/RPA viszonylag jól felszerelt egységeivel szemben. Ahogy a behatolók közeledtek a fővároshoz, Mobutu kénytelen volt külföldre menekülni. 1997. május közepén a lázadók és a ruandai/burundi erők bevették Kinshasát. Az AFDL vezetője, Laurent-Désiré Kabila köztársasági elnökké nevezte ki magát és az ország nevét Kongói Demokratikus Köztársaságra (a továbbiakban: Kongó) változtatta.²⁷

A főváros elfoglalása sem állította le a menekültek üldözését az országban. A volt Interahamwe milícia tagjai, valamint a korábbi ruandai kormány katonái gyakran emberi pajszokként használták az menekülteket. Ezek a szedett-vedett, menekülő militáns csoportok gyakran a helyi lakosság ellen is súlyos atrocitásokat követtek el útközben, raboltak, fosztogattak. A győztes erők mindenhol ellenőrzőpontokat állítottak fel, ahol akcentus, ruházat vagy arc- és testfelépítés alapján ruandai vagy burundi hutunak ítélt embereket elválasztották a többiektől azzal az ürüggyel, hogy visszaviszik őket a származási országukba, majd általában kivégezték őket egy félreeső helyen.

Összességében elmondható, hogy a Kivuban található menekült táborok ellen indított offenzíva hatására mintegy 350.000 ember indult meg északnyugatra, 150.000 délnek, míg mintegy 100.000 menekült rejtőzködött el Kivuban és Virunga-hegység erdeiben. A Zaire, majd Kongó egész területén keletről nyugatra tartó hajsza során tízezrek haltak meg az élelem- és az egészségügyi ellátás teljes hiánya miatt, tízezreket megöltek az AFDL-banyamulenge-ruandai csapatok. Az áldozatok számára különböző források eltérő becsléseket adnak, Garreton és Kisangani elemzéseit alapul véve valószínűleg mintegy 200.000 menekült veszett oda.²⁸

A nemzetközi közösség reakciója az 1996-os katonai intervencióra

A nemzetközi közösség az 1996-ban kezdődő, Zairéban zajló ruandai beavatkozás idején tétlenségével ismét cserbenhagyta az afrikai Nagy Tavak régió civil lakosságát. Sok kérdés merül fel a kelet-zairei atrocitások kapcsán, amelyek megválaszolása segíthet megérteni a nyugati világ passzivitását a menekültek helyzetének rendezésére. Vajon a nemzetközi közösség tisztában volt a Kelet-Zairéban kialakult menekültprobléma súlyosságával? Az alábbi elemzésben erre a kérdésre keressük a választ.

A témában több szakkönyv is megjelent, amelyek elérhetőek voltak az érdeklődő nyugati közönség számára. Ezekben a kötetekben általában ajánlásokat is megfogalmaztak az ENSZ, illetve a nemzetközi közösség számára. Kiemelendő Philippe de Dorlodot 1996-ban megjelentetett könyve: "Les réfugiés rwandais à Bukavu au Zaïre. De nouveaux Palestiniens?", amelynek már címe is árulkodó, hiszen azt sugallja, hogy a Kivuban rekedt menekültek a palesztin menekültekhez hasonló sorsra juthatnak. A könyv utóiratában Filip Reyntjens, a régió

²⁷ Gregory R. Copley: *Defense & Foreign Affairs Handbook*, Perth Corporation, 1999. 335. o.

²⁸ François Emizet Kisangani: "The massacre of refugees in Congo: a case of UN peacekeeping failure and international law", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 38.No. 2. (2000). 163-202. o. Oscar Garreton: "L'impossible enquête", *Le Monde diplomatique*, 1998. január

szakértője és a könyv írójával egybehangzóan arra a következtetésre jut, hogy a kikényszerített repatriálás elfogadhatatlan, az önkéntes visszatérés a Ruandában uralkodó viszonyok és a menekültek uralmuk alatt tartó felfegyverzett, szélsőséges hutuk szándékai miatt elképzelhetetlen. Reyntjens ugyanakkor igyekszik a nemzetközi közösségnek is üzeni a könyv lapjain: figyelmeztet, hogy ha nem reagálnak a régióból hallatszó „segélykiáltásokra”, akkor az 1994-es ruandai népirtás csak egy még több áldozatot követelő eseménysorozat első szakasza lesz.

A konfliktus kezdete előtt mintegy két hónappal az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja a főtitkártól kézhez kapott egy részletes és aggasztó jövőképet festő jelentést, amely részletesen tárgyalja a Zairéban rekedt ruandai menekültek helyzetét. A főtitkár a Biztonsági Tanács sürgősségi összehívását kérte és felhatalmazását arra, hogy kétezer katonából álló kontingenst küldjön Kivuba a segélyszállítmányok célba juttatásának zavartalansága és a harcoló felek szétválasztása érdekében.²⁹ Ebből arra lehet következtetni, hogy a helyzet súlyosságát tehát már két hónappal a konfliktus kirobbanása előtt is érzékelték a nemzetközi közösség. Ugyanakkor nemzetközi civil- és segélyszervezetek aktívan tevékenykedtek a menekülttáborokban, és a közvéleményt folyamatosan tájékoztatták az aktuális helyzetről.

A helyi megfigyelőktől is érkeztek figyelmeztetések: Christophe Munzihirwa, Bukavu püspöke az ENSZ menekültügyi főbiztosának 1995. október 6-án írt levelében kiemelte:

„A menekültekből már nem kérnek Zairéban és úgy tűnik, hogy Ruanda sem akarja, hogy visszatérjenek. Közép-Afrikában új „palesztin népcsoport” alakult, és ez a helyzet nagy valószínűséggel konfliktusokat fog okozni a határok mentén. A nemzetközi közösségnek tehát nyomást kellene gyakorolnia, hogy ennek az erőszaknak az eszkalációját megakadályozza és garantálja a menekültek biztonságos visszatérését.”³⁰

Kigali többször is felszólította mind az ENSZ-t, mind a zairei vezetést arra, hogy válassza szét egymástól a fegyveres elemeket és a civil menekülteket a menekülttáborokon belül, vagy különben cselekedni fog Ruanda.³¹ Faustin Twagiramungu (aki névleg Ruanda elnöke volt 1995. augusztus 31-ig, habár a háttérből, alelnökként Paul Kagame irányította az eseményeket) kijelentette: „Meggértem az Egyesült Nemzetek Szervezetét, hogy válassza el a katonákat az igazi menekültektől. Ezt azonban nem brutálisan kellene végrehajtani, mert arra rosszul reagálnának a táborok lakói.”³² A ruandai védelmi miniszter is egyetértett:

²⁹ Organisation Interafricaine des Juristes: *La crise humanitaire dans l'Est du Zaïre*, 1997

http://www.gomafocus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=232:la-crise-humanitaire-dans-lest-du-zaire-oij-1997&catid=49:temoignage&Itemid=43, internetről letöltve: 2013. augusztus 15.

³⁰ Gérard Prunier: *Africa's world war*, Oxford University Press, 2009. 116-117. o.

³¹ Joel Boutroue: *Missed opportunities- The role of the international community in the return of the Rwandan refugees from Eastern Zaïre, July 1994- December 1996*, Rosemarie Rogers Working Paper Series (Cambridge, MA: Center for International Studies, MIT) 1998, 12. o.
http://web.mit.edu/cis/www/migration/pubs/rw/wp/1_missedop.pdf, internetről letöltve: 2013. augusztus 15.

³² Uo. a következő alapján: *Reuters*, 1994. december 6.

„Nem látom be, hogy miért kell segíyezni a még mindig felfegyverzett milicistákat, akik embereket ölnek... Ezeknek a bűnöző csoportoknak az erejét túlbecsülik. Határozottan leszerelhetők és áthelyezhetők.”³³

Amikor 1996 őszén végül megindultak a menekülttáborok felszámolását célzó akciók, a nemzetközi közösség tagjai már a támadások kezdetétől egyetértettek abban, hogy Zaire keleti részén be kell avatkozni. Nagyon eltértek azonban az álláspontok a beavatkozás jellegét és célját tekintve. Patrick Dupont³⁴ az egyes álláspontok részletes elemzése után arra a következtetésre jutott, hogy két tábor állt egymással szemben.

Az egyik oldal két speciális, különálló, megoldandó feladatot látta: különválasztották a kivui háború által okozott humanitárius válságot és a menekültkérdést. Ezt az álláspontot követték általában a nemzetközi szervezetek, valamint többek között Franciaország, Spanyolország és Belgium. Utóbbi hozzáállása külön kitérőt is érdemel a korábbi gyarmati szerepet miatt. Dupont Brüsszelnek a kelet-zairei krízishez tanúsított hozzáállását az „aktív semlegesség” kifejezéssel illeti, hiszen egyrészt támogatta egy közös nemzetközi humanitárius beavatkozás gondolatát, de ő maga egyetlen katonát sem ajánlott fel a célra. Diplomáciailag azonban végig aktív volt, európai szövetségesei figyelmét a válságra irányítva.

A másik oldal, a „globalisták” szerint a háború miatti humanitárius válságot nem lehetett különválasztani a menekültkérdéstől. Szerintük a menekültek jelenléte közvetlen ok-okozati összefüggésben állt a kivui harcokkal. Éppen ezért úgy gondolták, hogy egy humanitárius intervenciónak csak akkor lenne értelme, ha a menekültek hazatérésével végződne. Az Amerikai Egyesült Államok és Ruanda ilyen jellegű beavatkozást tudtak csak elképzelni (illetve, ahogy a későbbiek során látni fogjuk, valójában ilyet sem). Számukra a kivui helyzet nem volt más, mint Zaire belső problémája, amelyet súlyosbít a ruandai menekültek jelenléte.

Az Egyesült Államok nem volt hajlandó elismerni, hogy a kivui konfliktusban Ruandának is szerepe van. Véleményük szerint a zairei kormány a volt Interahamwe és az előző ruandai kormány katonáival karöltve kulcsszerepet játszottak a konfliktus kiélezésében. Egy regionális vagy bilaterális konferencia vagy béketárgyalás megszervezésében sem hittek. Nem tulajdonítottak jelentőséget annak, hogy az általuk jogszerűnek tartott „banyamulenge felkelés” (ők így nevezték a kivui válságot) résztvevőinek Ruanda és Burundi katonai segítséget nyújtottak.

A legfontosabb szempont Washington szemében az volt, hogy az afrikai Nagy Tavak régió stabilabbá váljon. Ebből a szempontból nézve a kivui konfliktust, a Kagame vezette beavatkozás hatására körvonalazódni látszott a megoldhatatlannak tartott közép-afrikai menekültkérdés gyors lezárása. Az alkalmazott módszerek másodlagosak voltak, és Washington csak utólag tiltakozott miattuk.

³³ Uo. a következő alapján: *Security Council Statement*, 1994. december 15.

³⁴ Patrick Dupont: „La communauté internationale face à la question de l'intervention humanitaire lors de la rébellion au Kivu (octobre-décembre 1996)”, *Universiteit Antwerpen*, <http://www.ua.ac.be/objs/00110972.pdf> internetről letöltve: 2013. augusztus 15.

Az amerikai kormányt több tényező is visszatartotta attól, hogy aktívabban támogassa a nemzetközi beavatkozást. Az 1993-ban Szomáliában történtek hatására visszafogottan nyilatkozott a zairei nemzetközi misszió alapítása kapcsán.³⁵ Bizonyos kormányzati szereplők támogatták Kagamét, még ha ezt nem is ismerték volna el nyilvánosan. A washingtoni döntéshozatal egyszerre több szinten is folyt, és ezek a különböző szintű döntéshozók gyakran nem értettek egyet egymással. Ennek eredménye egy általános elnéző hozzáállás lett Kagame akcióival szemben. George Joulwan, amerikai ezredes, egyenesen „látnoknak”³⁶ nevezte Kagamét.

A Mobutu rezsim megbuktatására felálló AFDL-lel szövetségre lépett ruandai katonák és a velük szimpatizáló burundi hadsereg harcosai a franciák által támogatott Mobutu megdöntését is célul tűzték ki, ez pedig szintén Egyesült Államok érdekeit szolgálta.³⁷

Franciaország és Spanyolország már október 28-án, a Luxemburgban tartott minisztertanácsi EU-ülésein jelezte, hogy támogatja a humanitárius intervenciót Kelet-Zairéban. Chirac és Aznar 5000 fős katonai alakulatot tartott szükségesnek, amelybe maguk is delegáltak volna katonákat, azzal a feltétellel, hogy az Egyesült Államok, afrikai és európai országok, valamint az ENSZ is küld csapatokat.

Franciaország többször is hangsúlyozta ez utóbbi feltétel fontosságát. Párizs tartott attól, hogy katonai intervenció esetén részvételét egyoldalúnak titulálják a nemzetközi közösség kritikussai. Ugyanakkor geopolitikai státuszának megőrzése érdekében érezte, hogy nem engedheti meg magának egy újabb befolyási övezet elvesztését az afrikai Nagy Tavak régióban, ahol már le kellett mondania Ruandáról. Mobutu elnökből Párizs saját szövetségesét látta, éppen ezért a Kabila-vezette AFDL-felkelők hatalomátvételének megakadályozása legalább olyan erőteljes motivációt jelentett az intervenció megvalósítása mellett, mint a menekültek sorsa miatt érzett aggodalom. Franciaország azonban csak nemzetközi felhatalmazással és nemzetközi részvétellel, a látszatot őrizve gondolt a beavatkozásra.³⁸

Boutros Boutros-Ghali korábbi ENSZ-főtitkár regionális békekonferencia ötletét vetette fel októberben. Az ötletet támogatta az Európai Unió is, Franciaország és Belgium pedig sürgette Zairét és Ruandát, hogy üljenek tárgyalóasztalhoz.

---

³⁵ Afsane Bassir Pour: "Washington freine toujours l'envoi d'une force multinationale au Zaïre.", *Le Monde*, 1996. november 16.

³⁶ Gérard Prunier: From genocide to continental war., Hurst Publishers, 2009. 118. o. a következő cikk alapján: John Pomfret: "Rwandans Led Revolt in Congo." *The Washington Post*, 1997. július 9.

³⁷ A dolgozat terjedelmi korlátai miatt nem tárgyalom a Kivuban található ásványkincsek szerepét a konfliktusban, azonban megjegyzem, hogy Laurent-Désiré Kabila számos bányászati szerződést újratárgyalt bizonyos amerikai vállalatokkal, például az American Mineral Fields International-lel, és 1997. április 16-án mintegy egymilliárd dollár értékben szerződést írt alá az AMFI-val, amelyben biztosította számára a kitermelési jogokat például Kivuban is. Mobutu az 1960-as években amerikai segítséggel került hatalomra Patrice Lumumba meggyilkolása révén, korrupció és elnyomó uralma azonban az 1990-es évekre diszkreditálta az amerikai politikai elit körében. 1993-ban az USA már megtagadta tőle a beutazáshoz szükséges vízumot.

³⁸ Haski Pierre: "Mobutu réapparaît et accepte l'envoi d'une force neutre. Toujours pas de consensus pour l'intervention à l'est du Zaïre", *Libération*, 1996. november 7.

<http://www.liberation.fr/evenement/0101198459-mobutu-reapparaît-et-accepte-l-envoi-d-une-force-neutre-toujours-pas-de-consensus-pour-l-intervention-a-l-est-du-zaire>, internetről letöltve: 2013. augusztus 27.

A nemzetközi misszió ötletének körvonalazódása, és megvalósulásának kudarca

A nemzetközi civil- és segélyszervezetek is folyamatos nyomást gyakoroltak a nemzetközi közösségre a cselekvés érdekében. 1996. október 29-én Genfben rendkívüli ülést tartottak francia és belga diplomaták szervezésében, és a megbeszélés során körvonalazódott először, a konkrétumokat tekintve is, egy katonai kontingens Kelet-Zairéba küldése. A konferencián azt is egyeztették, hogy mely ország hány katonával kívánja támogatni a missziót. Az Egyesült Államok szintén hajlandónak mutatkozott az aktív részvételre,³⁹ az Egyesült Királyság azonban kijelentette, hogy további részleteket szeretne megismerni, mielőtt dönt az ügyben.⁴⁰

Közben 1996. november 5-én Nairobiban az afrikai Nagy Tavak régió országai (kivéve Zairét és Burundit), valamint az Afrikai Egységsszervezet tagjai bejelentették a Biztonsági Tanácsnak, hogy sürgős intézkedésekre van szükség, és megfontolandó akár a katonai beavatkozás is, amelyben afrikai országok is részt vennének.⁴¹

Az utolsó lépések, amelyek a beavatkozás irányába mutattak nemzetközi szinten, az ENSZ BT 1996. november 9-i 1078. számú határozata, valamint 1996. november 15-i 1080. számú határozata voltak. Ezekben a dokumentumokban az ENSZ megerősítette, hogy a menekülteknek vissza kell térniük Ruandába, a konfliktusról regionális szinten egyeztető konferenciát kell tartani, és egy nemzetközi humanitárius haderőt kell a helyszínre küldeni a helyzet rendezése érdekében.⁴²

A határozatok a fentebb említett két álláspont (a menekültkérdést és a humanitárius válságot külön és egyben kezelők) közötti konszenzust tükrözik. Alapvetően humanitárius misszióról szól a határozatok szövege, nyitva hagyták azonban az ajtót a katonai misszió felé. Humanitárius folyosók kialakítását is megemlítik, amelyeken keresztül a menekültek hazatérhetnének Ruandába. Ez az elképzelés megfelelt a francia és amerikai álláspontnak is (a franciák humanitárius beavatkozást akartak, az amerikaiak a menekültek hazatérését szorgalmazták).⁴³

A november 9-i határozat tíz napot adott a főtitkárnak arra, hogy jelentést állítson össze a Zairéba küldendő nemzetközi haderő felállításának részleteiről. Időközben Kanada jelezte,

---

³⁹ U.S. weighs its options in Zairian crisis, *CNN Interactive*, 1996. november 8., <http://edition.cnn.com/WORLD/9611/08/zaire.us/>, internetről letöltve: 2013. augusztus 27.

⁴⁰ Dupont: i. m. 5. o.

⁴¹ *UN Department of Humanitarian Affairs, Integrated Regional Information Network: "Weekly Roundup of Main Events in the Great Lakes Region"*, No. 34. 1996. november 3-10. <http://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/weekly-roundup-main-events-great-lakes-region-3-10-nov1996>, internetről letöltve: 2013. augusztus 30.

⁴² Az ENSZ BT régióra vonatkozó határozatai 1996-ban: S/RES/1078 (1996), 1996. november 9. S/RES/1080 (1996), 1996. november 15., <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1996.shtml>, internetről letöltve: 2013. augusztus 27.

⁴³ Dupont: i. m. 6. o.

hogyan hajlandó megszervezni egy 6-10.000 fős alakulatot,⁴⁴ az Amerikai Egyesült Államok pedig kijelentette, hogy szintén hozzájárulna a zairei misszióhoz.⁴⁵

A november 15-i határozat megköszönte az addigi felajánlásokat, valamint felkérte az ENSZ valamennyi tagállamát, hogy ha teheti, járuljon hozzá a zairei kontingens felállításához. A határozat azt is leszögezte, hogy a misszió 1997. március 31-ig tartózkodik majd az országban, hacsak nem sikerült hamarabb befejezni a menekültek hazajuttatását, a humanitárius segítségnyújtást. A határozat jelzi, hogy az ENSZ a hosszabb távú jelenlétet is kérheti, ennek felülvizsgálatára 1997. január elsejéig kerül sor.

A zairei misszió mellé felsorakozó országok azonban gyorsan kihátráltak a terv mögül, amikor a táborok elleni támadások után a menekültek hatalmas tömegben elkezdtek visszatérni Ruandába.⁴⁶

Az atrocitások súlyosságáról szóló ENSZ-jelentésre 14 évet kellett várni. 2010-ben jelent meg a Kongói Demokratikus Köztársaság területén 1993 és 2003 között elkövetett tömeges emberi jogi jogsértésekről szóló összefoglaló, amely kiemelten tárgyalja az 1996-ban a ruandai kormányerők által a menekültek sérelmére elkövetett cselekményeket.

Nemzetközi reakció a 2010-es ENSZ-jelentésre

2010. október elsején hozták nyilvánosságra az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága által kiadott 566 oldalas jelentést Kongóról *"DRC: Mapping Human Rights Violations 1993-2003"* címmel. A jelentést vázlatos formában már megjelenése előtt kiszivárogtatta a Le Monde c. francia napilap, óriási felháborodást okozva.

A dokumentumban szereplő vádak és a terminológia ellen számos kormány tiltakozott már az előzetes vázlatot áttekintve. A jelentés 617 atrocitást részletez, főleg Kelet-Kongóban 1993 márciusa és 2003 júniusa között. Ami a szóhasználatot illeti, a ruandai kormány főleg azt kifogásolta, hogy a független bizottság szerint a „nyilvánvalóan szisztematikus és széleskörű támadások, amelyek a jelentésben szerepelnek olyan terhelő elemeket mutatnak, amelyek ha bizonyítást nyernek a kompetens bíróság előtt, akár népirtási cselekményeknek minősülhetnek”,⁴⁷ főleg a ruandai csapatok által 1996-97-ben elkövetett atrocitásokra utalva.⁴⁸ Navi Pillay, az ENSZ emberi jogi főbiztosa a jelentés előszavában kiemelte, hogy nem a harc hevében véletlenszerűen megölt emberekről, hanem az AFDL (Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo), az RPA (a ruandai hadsereg), valamint az FAB (a burundi hadsereg) által célzottan kivégzett áldozatok százairól van szó.

---

⁴⁴Joseph Fitchett: "6,000 Could Be Sent by Weekend; Pressure Off, U.S. Weighs Its Role : Canada Agrees to Lead Military Force in Zaire", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/1996/11/12/news/12iht-canada.t.0.html>, internetről letöltve: 2013. augusztus 27.

⁴⁵ U.o.

⁴⁶ *United Nations, Integrated Regional Information Network (IRIN) Bulletin*: 15 November 1996, http://www.africa.upenn.edu/Hornet/irin_111596.html, internetről letöltve: 2013. augusztus 27.

⁴⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights DRC: *Mapping Human Rights Violations 1993-2003*, 31. o.

⁴⁸"UN releases Congo genocide report", Human Rights Watch, 2010. október 1.

<http://www.hrw.org/news/2010/10/01/dr-congo-un-report-exposes-grave-crimes>, internetről letöltve: 2013. augusztus 15.

Ruanda kormánya elutasította a jelentést, és azzal fenyegette meg a nemzetközi közösséget, hogy visszavonja 3300 békefenntartóját a szudáni Dárfúrból, ahol pedig a ruandai katonák kulcsszerepet játszanak az Afrikai Unió és az ENSZ közös békefenntartó missziójában.

Ruanda hivatalos kommentárt fűzött a jelentéshez, amelyben hangsúlyozta, hogy a jelentést összeállító szakértők nem vették figyelembe a történelmi kontextust és Ruanda fenyegetettségét. A kommentárban kiemelik, hogy a civileket a felfegyverzettektől nagyon nehéz volt megkülönböztetni, ennek az eredménye a járulékos áldozatok nagy száma.⁴⁹

Összefoglalás

Az 1994 tavaszán lezajlott ruandai genocídium következményeként mintegy másfélmillió menekülthullám indult el szomszédos Zaire keleti részére (Észak és Dél-Kivu tartományok), akik között beszívargott sok elkövető is. Ezek a személyek csoportok újjászervezve magukat a kiépülő menekülttáborokban, egész táborokat militarizálva, és azokat katonai támaszpontként használva tovább harcoltak elvesztett pozícióikért Ruandában. Fegyverrel akadályozták a menekültek visszatérését Ruandába, mert attól féltek, hogy elveszítenék bázisukat. A genocídium elkövetőit elűző új ruandai kormány többször is felszólította mind a segítségnyújtókat, nemzetközi szervezeteket, mind a zairei kormányt a menekültek és a menekülttáborokban élő fegyveresek szétválasztására, de felhívásainak nem volt foganatja.

Ruanda 1996-ban kezdte el fontolgatni a kelet-zairei katonai beavatkozás lehetőségét, hogy véget vessen az Észak és Dél-Kivuból induló, Ruanda területére folyó gerillabetöréseknek. Ruanda a Mobutu megdöntését célzó kelet-zairei felkelőknek is segítséget akart nyújtani, valamint ki akarta játszani a „népirtás kártyát” (a nemzetközi közösség szemében az új ruandai vezetés Robert Kagame vezetésével a genocídiumot megállító hősöknek tünnek). Az 1996 őszétől meginduló támadás célja a kelet-zairei menekülttáborok megtisztítása volt, ám a műveletek szorosan összekapcsolódtak helyi Mobutu-ellenes felkelők (AFDL) harcaival. Az AFDL-erők és a ruandai katonák mintegy 200.000 menekültet végeztek ki.

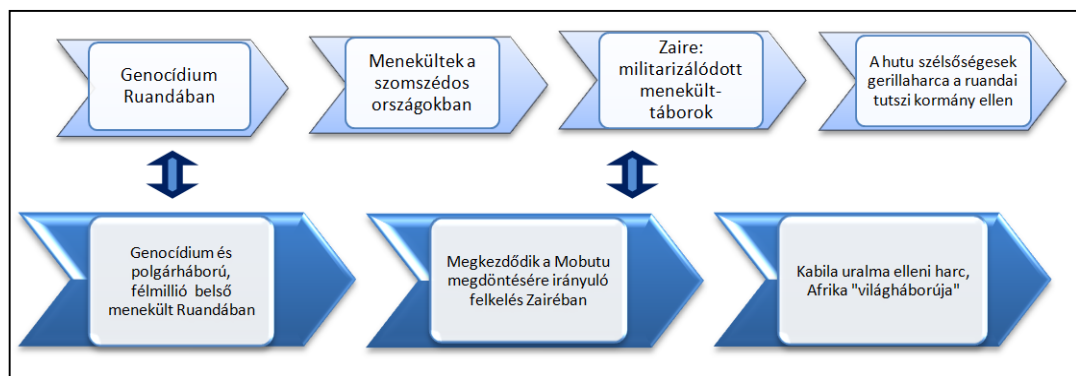
A nemzetközi közösségnek volt egy zairei misszió kialakítására vonatkozó terve, amely talán rendezhette volna a helyzetet. Azonban mikor a menekültek százezrével kezdtek visszatérni Ruandába, a Zairéban maradt helyzetét pedig folyamatos mozgásuk (menekültek üldözőik elől) miatt nagyon nehéz volt meghatározni, a misszió létrehozására irányuló politikai akarat „elpárolgott”, és a nagyhatalmak (Franciaország kivételével) egyetértettek abban, hogy a probléma „megoldódott”.

---

⁴⁹ „Csakúgy, mint más hasonló helyzetekben, amikor terrorista csoportok és lázadók civilek és menekültek közé vegyülnek és nem hordanak egyenruhát, vagy más módon nem követik a fegyveres konfliktusok jogát, az illegális kombattánsok és civilek elkülönítése nem mindig lehetséges. Ez az elkülönítési nehézség az 1994-ben végrehajtott népirtás következménye, amikor az átlagemberek tömegesen részt vettek az atrocitásokban. Az elkülönítési nehézség másik oka a zairei táborokban élő menekültek – néha erőszakos – katonai mobilizációja” (A szerző fordítása) *Republic of Rwanda: Ministry of Foreign Affairs and Cooperation: "Official Government of Rwanda Comments on the Draft UN Mapping Report on the DRC"*, 2010. 11. o.

A Mobutu megdöntése után hatalomra segített Laurent-Désiré Kabila viszonya rövid időn belül megromlott korábbi külső szövetségeseivel, akik attól tartottak, hogy elvesztik befolyásukat az ásványkincsekben gazdag kelet-kongói régióban. Ruanda és Uganda a Kabila-ellenes kongói felkelő erőket kezdte támogatni. Kabila más afrikai országoktól kért és kapott segítséget, és a konfliktus kiszélesedett, és joggal érdemelte ki az „Afrika világháborúja” nevet (az áldozatok nagy száma és a résztvevő országok széles köre miatt). A alábbi ábra sematikus módon bemutatja, hogy a ruandai genocídium hogyan destabilizálta az egész Afrikai Nagy Tavak Régiót:

4. ábra: A ruandai népirtás regionális hatása

Forrás: Saját szerkesztés

Véleményem szerint a fenti esettanulmány kiválóan példázza, hogy miért kellene a nemzetközi közösségnek biztonsági kockázatként kellene kezelnie a tömeges emberi jogi jogsértéseket. Az emberiség elemi érdeke a hasonló esetek megakadályozása, mert az atrocitások nyomán kialakult menekültáradat súlyos instabilitást okozhat nemcsak belföldön és a szomszédos országokban, hanem a környező régióban is, a tovagyrúzó (spillover) hatások miatt pedig negatívan befolyásolhatja a nemzetközi biztonságot.

Véleményem szerint a népirtás-megelőzés globális rendszere akkor lehetne igazán hatékony, ha a nemzetközi közösség preventív „fókuszpontokat” alakítana ki minden kontinensen. Ezek a fókuszpontok saját régiójuk történéseit ellenőriznék folyamatosan, és jó kapcsolatot ápolnának a régió döntéshozóival, valamint a nemzetközi szervezetek és nemzetközi közösség döntéshozóival is. A fókuszpontok rendszere veszély esetén, mint „riadólánc” funkcionálna, minden egység nyomást gyakorolna a saját döntéshozóira és kapcsolati hálójára a hatékony megelőzés érdekében, míg a helyszíni „fókuszpont” a veszélyeztetett országban a konfliktus gyors eszkalálódását igyekezne megakadályozni. (Lásd részletesebben a szerző doktori disszertációjának ajánlásait).⁵⁰

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti részén a mai napig nem rendeződött megnyugtatóan a helyzet. A keleti országrészben tevékenykedő korábbi ruandai népirtók és

⁵⁰ Biedermann, Zsuzsánna: *Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban – Ajánlások a megelőzésre*, Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, 2013

szövetségeik továbbra is fenyegetést jelentenek a ruandai rezsimre, ez pedig remek ürügy a Kigali számára, hogy támogasson bizonyos helyi lázadó csoportokat és aktív katonai jelenlétet tartson fenn Kongóban.⁵¹ Kelet- Kongóban a központi hatalom gyengesége miatt több más térségbeli ország befolyása is érvényesül.

Az országban 1999 óta tevékenykedő, legnagyobb létszámú ENSZ-misszió (MONUC, majd MONUSCO) szereplők széles körével együttműködve, jelentős anyagi eszközök felhasználásával igyekezett megállítani az elhúzóódó erőszakot. A békés megoldást rendkívüli módon megnehezíti, hogy az ország keleti részén bizonyos helyszíneken még mindig szinte teljesen hiányzik az állami ellenőrzés, és az ásványkincsekben gazdag részek kizsákmányolására folyamatosan újabb felkelő csoportok jelennek meg.

---

⁵¹ "Le Rwanda accusé d'armer les rebelles du Congo", *Le Matin*, <http://www.lematin.ch/monde/Le-Rwanda-accuse-d-armer-les-rebelles-du-Congo/story/23887678>, internetről letöltve: 2013. augusztus 15.